

RAMIRO PÉREZ MILIÁN, FRANCESC-XAVIER DUARTE MARTÍNEZ, FERRAN ARASA I GIL

NOVENA CAMPANYA D'EXCAVACIONS A LA CIUTAT ROMANA DE *LESERA* (LA MOLETA DELS FRARES, FORCALL-ELS PORTS)

En aquesta nota presentem un avanç dels resultats de la campanya d'excavacions de 2015 realitzada a la ciutat romana de *Lesera*, que fou finançada per la Mancomunitat Comarcal dels Ports en el marc del Pla Formatiu d'auxiliars en Arqueologia del Taller d'Ocupació, i es desenvolupà de manera discontinua entre els dies 16 de març i 22 de juliol. Les excavacions es feren en el marc de les pràctiques dels alumnes d'aquest taller¹. L'actuació consistí en la continuació dels treballs començats en els anys 2008-2009 als sondeigs 6 i 8 (Arasa 2009a), situats al sector N de la plataforma inferior del jaciment (fig. 1). Les conclusions que exposem tenen un caràcter provisional, atès que encara no ha finalitzat l'estudi dels materials recuperats.

SONDEIG 6

Està situat al costat O del mur de contenció de la terrassa central i inicialment tenia unes dimensions de 2 x 7,5 m. En la campanya de 2009 s'havia trobat el fonament UE 609 a una distància de 5,8 m del mur de contenció. A l'inici dels treballs aquest sondeig tenia els perfils ensorrats per l'acció de la pluja, de manera que la primera

tasca fou la seua neteja i regularització, el que va suposar l'ampliació de la superfície excavada fins a 5 x 7,5 m. Dissortadament, un episodi de pluges torrencials provocaren un nou ensorrament dels perfils quan anàvem a iniciar l'excavació del fonament UE 609 per tota la nova extensió. Després d'una nova neteja, continuarem amb els treballs fins a poder documentar-ne l'amplària, que com ja s'havia vist té un màxim d'1,20 m, i observar que es trobava desplomat cap a l'O. L'escassa ceràmica que aparegué, alguns diminuts fragments de TS aretina, permeté confirmar la datació obtinguda l'any 2009, que en situava la construcció entre un moment avançat del regnat d'August i el de Tiberi. Malauradament, quan s'havia tret a la llum una alçària màxima de 25 cm d'aquest fonament, un segon episodi de pluges torrencials va ensorrar de nou els perfils i no ens permeté finalitzar l'excavació. Arribats en aquest punt, i com que s'estava excavant alhora el sondeig 8, decidírem abandonar el 6 i centrar-nos en aquell. D'altra banda, resulta estrany el fet que aquesta estructura es trobe desplomada cap a l'O, cosa que – tractant-se d'un fonament – planteja alguns problemes d'interpretació que en l'estat actual de la recerca no podem explicar amb seguretat.

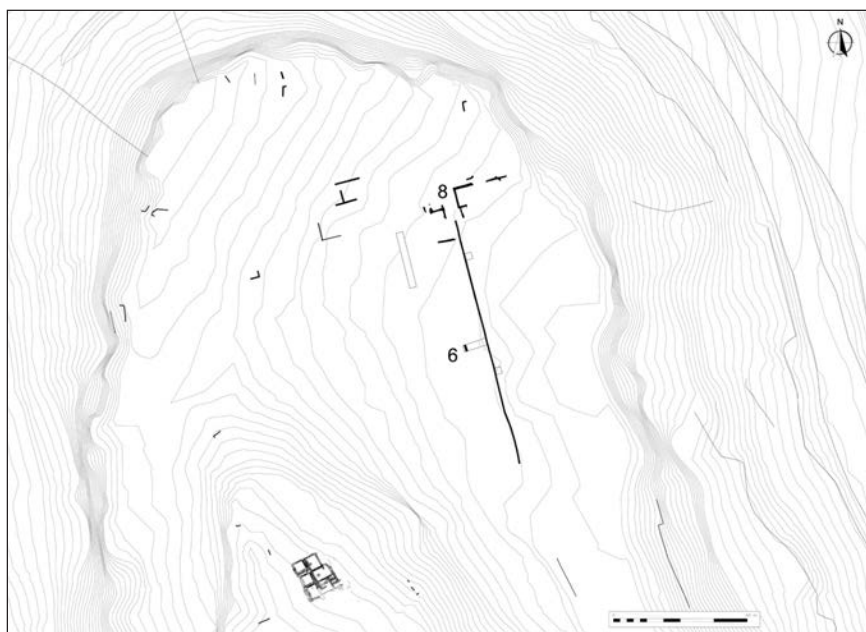

Fig. 1. Plànol topogràfic del sector N de la Moleta amb la localització dels sondeigs 6 i 8, on s'ha treballat en la campanya de 2015.

SONDEIG 8

Està situat tot just al N del mur de contenció de la terrassa central, en una zona que fou parcialment excavada l'any 1958 per un grup d'aficionats. En la campanya de 2008 començà a excavar-se un espai de 4,20 m d'amplària i una longitud mínima de 4,6 m, delimitat per murs excepte pel costat S, que denominem Ambient 1. La troballa d'una necròpoli andalusina sobre els nivells romans va alentir els treballs, que continuaren en la campanya de 2009, la darrera realitzada. Aquest espai estava delimitat a l'O pel mur UE 806, que en la seua meitat N es troba arrasat; al costat E pel mur UE 805; i al N pel mur UE 807, al costat O del qual s'obria una porta d'1,90 m de llum. Doncs bé, en la campanya de 2009 es documentà, per davall del brancal d'aquesta porta, una petita canal (UE 816) d'*opus signinum* que estava construïda directament sobre la roca natural.

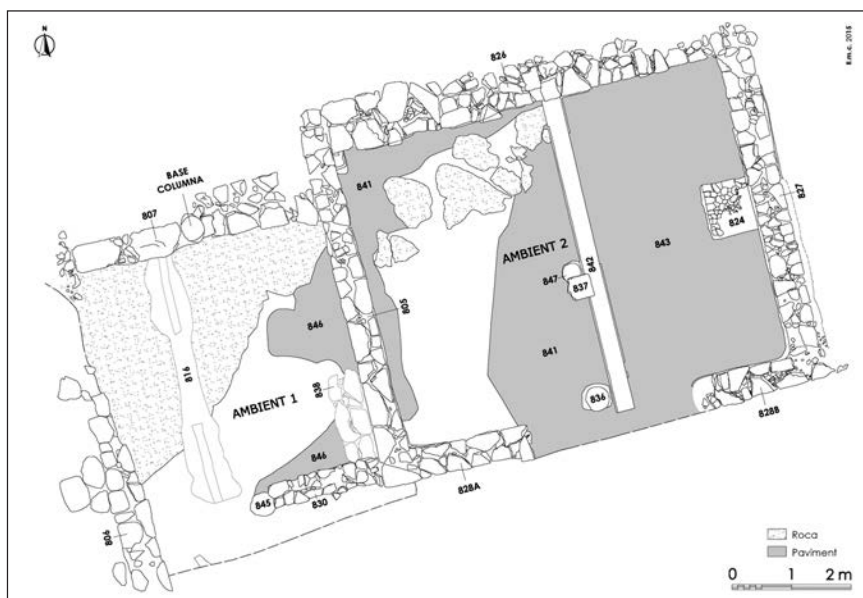
En la present campanya l'objectiu inicial fou completar l'excavació d'aquest Ambient 1 (fig. 2)². Amb aquesta finalitat calgué exhumar les restes de dos individus adults (UUEE 803 i 822), el primer dels quals es descobrí en la campanya anterior, i un altre d'infantil (UE 825). Com els dos exhumats en les campanyes de 2008 i 2009 (UUEE 802 i 808), els dos adults tenien una orientació general del cos O-E (cap-peus), en decúbit lateral dret, i el cap mirant al S-SE; l'infantil tenia la mateixa orientació

general dels anteriors, però estava dipositat en decúbit supí. Aquesta orientació sembla correspondre a l'època califal, quan els cossos miren cap a Còrdova.

Una vegada finalitzats els treballs d'exhumació, continuarem amb l'excavació de la UE 814, que ja havia estat parcialment excavada l'any 2009. Aquesta s'assenta directament sobre la roca, que en aquesta banda septentrional de l'Ambient 1 es troba a major altura, ja que l'extrem N de la Moleta està inclinat en direcció NO-SE. Per tant, a mesura que avançàvem en l'excavació de la UE 814 cap al S, anaren apareixent nous estrats d'amortització que cobrien l'esmentada canal UE 816. En la UE 814 aparegué una moneda de bronze, possiblement una imitació d'un antoninià de Claudi II (ca. 268-270)³, que juntament amb algun fragment de TSA C permet datar-la en les darreres dècades del s. III. Altres peces destacades d'aquest mateixa UE 814 són tres fragments de dos braçalets, un d'ivori i l'altre d'atzabeja⁴.

L'esmentada canalització, en el rebliment de la qual s'han trobat fragments de TSI, pot datar-se possiblement en la primera meitat del s. I dE, quan encara no s'havia edificat l'esmentat Ambient 1 (fig. 3). Aquest ha de datar-se al començament del s. II, ja que en la rasa de cimentació (UE 812) del mur que el tanca pel costat O (UE 806) s'han trobat alguns fragments de TSA A. Aquesta datació avançada, que com veurem també s'ha constatat en dos murs de l'Ambient 2, situat al seu costat E, exclou

Fig. 2. Planta general del Sondeig 8 (Autora: Lledó Molinos Carceller).

que aquestes habitacions pertanyen a una primera hipotètica fase edilícia d'època juli-clàudia que podria estar relacionada amb la construcció del fòrum i la reforma de tot aquest sector de la ciutat.

La funció de l'Àmbient 1 és incerta, tot i que podria haver estat inicialment un carrer que posteriorment es tancaria amb la construcció del mur UE 807, que presenta una factura diferent, incorpora una base de columna assentada sobre la roca, està adossat al mur que el tanca pel costat E (UE 805) i no es troba alineat amb el mur UE 826 que tanca pel costat N l'Àmbient 2, sinó avançat cap al S. La construcció d'aquest mur i la seua porta ha de correspondre a la darrera fase constructiva d'aquest Àmbient 1. En la preparació del paviment (desaparegut) associat amb ella (UE 810), les ceràmiques més modernes que es van trobar són alguns fragments de TSA A. Com que aquest nivell es trobava sobre la UE 814, on aparegué l'esmentada imitació d'un antonià de Claudi II, aquesta fase ha de datar-se en un moment posterior que pot situar-se cap al final del s. III o ja a principis del IV.

D'altra banda, en l'extrem S d'aquest Àmbient 1 es trobà una base de columna (UE 845) situada a 1,87 m del mur UE 805, que està alineada amb un altra, situada en la base del mur UE 807, i podria pertànyer a una porxada situada en aquest costat que donaria pas a una hipotètica entrada a l'Àmbient 2 pel costat O. Finalment, tallats per la canalització i la base de columna, apareixien nivells

Fig. 3. Vista des del N de l'estat final de l'excavació de l'Àmbient 1, amb la canalització i una de les bases de columna.

que només presenten ceràmica protohistòrica feta a mà (possiblement del Ferro Antic i de l'Ibèric Antic) i algun fragment de ceràmica ibèrica tornejada del tipus A. Aquests nivells, unificats dins de la UE 835, cobrien directament la roca del cingle i recolzaven sobre l'estructura UE 838, també assentada sobre la roca. Es tracta, possiblement, de restes d'època preromana.

L'àrea excavada s'amplià cap a l'E fins a comprendre una habitació de planta rectangular que denominem Àmbient 2. Aquest estava igualment afectat per l'excavació de l'any 1958. Està delimitat pels murs UE 805, 826, 827 i 828-A i 828-B, dels quals el primer és mitger

Fig. 4. Detall de l'Ambient 2 amb la llar UE 880, la superfície de trànsit UE 879 i el barandat UE 842, tot just per davall de la base de columna UE 847.

amb l'Ambient 1. Les seues dimensions són 6,65 x 5,73 m. Ací també es documentaren diverses estructures d'ocupació corresponents a una fase preromana, com nivells de trànsit de terra piconada (UUEE 878 i 879) associats a llars (UUEE 877 i 880) de cronologia ibèrica plena. D'aquests, el nivell d'ocupació del terra UE 879 i la llar UE 880 funcionaren de manera sincrònica amb el mur UE 868 (fig. 4). El mur UE 886 degué ser coetani del mur UE 838 de l'Ambient 1, malgrat no estar connectats físicament, segons la seua cota, per trobar-se

assentat directament sobre la roca i per la seua orientació ortogonal respecte d'aquest, al qual recolzen nivells amb presència només de materials ibèrics.

Quasi tots aquests estrats i estructures preromanes foren arrasats en el període imperial, i només es respectà l'orientació genèrica anterior d'alguns murs ibèrics que serviren per recolzar-ne de romans. La data de construcció d'aquest Ambient 2 ve donada per les ceràmiques trobades a la rasa de cimentació (UE 865) del mur UE 827 i al fonament del mur UE 828-B, on aparegueren alguns fragments de TSH que la situen a partir de l'època flàvia. Aquesta datació pot ser coincident amb l'obtinguda a l'Ambient 1, on com hem vist el mur que el tanca pel costat O (UE 806) ha de datar-se al principi del s. II. Els materials ceràmics de cronologia anterior, diversos fragments de TSI i TSG, es trobaren als nivells de rebliment i anivellament (UUEE 849 i 859) per a la preparació dels paviments. Entre ells figuren diversos fragments d'una mateixa peça de TSI decorada amb la marca intradecorativa *Saturninus*, possiblement de la forma Drag. IX, atribuïda a més d'un terrissaire i amb una datació entre el 15 aE i 15 dE (Oxe, Comfort 2000: 380, núm. 1799).

L'Ambient 2 tenia el seu accés a través d'una porta orientada al S d'uns 2,75 m de llum que s'obria al centre del mur UE 828, i possiblement comptava amb una columna assentada sobre la base UE 847. Aquesta habitació presenta dues fases constructives que poden identificar-se a partir de la seqüència estratigràfica i la lectura

Fig. 5. L'Ambient 2 des de l'E, amb les restes corresponents al segon moment d'ocupació.

dels paraments arquitectònics conservats. En un moment immediat a la construcció dels murs o poc posterior, aquest espai es divideix en dues parts mitjançant la construcció d'un mur de tàpia (UE 842) a la vora E de la columna que descansava sobre la base UE 847, i s'estuquen tots els seus paraments per l'interior. Aleshores l'habitació del costat E es dota d'un paviment propi (UE 849).

En un segon moment es derroca el barandat UE 842 i tot l'Ambient 2 passa a ser de nou un espai diàfan. Així mateix, es canvia la columna de la base UE 847 per altres dues que s'assenten en elements arquitectònics reutilitzats (UUEE 836 i 837), possiblement es refà el mur UE 805 i es prepara una llar de ceràmica de 80 x 62 cm (UE 824). D'altra banda, aquesta fase d'ocupació s'evidencia també per l'amortització de l'estuc conservat en els murs UUEE 805 i 827. Entre les ceràmiques trobades hi ha escassa TSH, abundant TSA A i algun fragment de TSA C, el que permet portar la data d'abandonament cap a la segona meitat del s. III, per tant en concordança amb el que succeeix a l'Ambient 1. Els nivells amb aquesta producció ceràmica són els més tardans documentats fins ara a la Moleta (Arasa 1987: 76; 2009b: 89; 2014: 101).

En darrer lloc, cal assenyalar que, tot i que la superfície situada a l'O del mur de tàpia UE 842 fou excavada, al costat E restaren almenys dos nivells per excavar per manca de temps: el paviment d'argila piconada amb evidències de rubefacció UE 864 i el nivell de preparació, encara no numerat (fig. 5). Aquests s'assenten directament sobre la roca i, com ja hem vist, foren tallats per la rasa constructiva (UE 865) del mur UE 827. Per tant, cal esperar a l'excavació d'aquest paviment per obtenir una datació que pot situar-lo en una fase preromana. Hom pot afegir que en els treballs de neteja del mur UE 826, que tanca pel costat N l'Ambient 2, es trobà un paviment de morter pertanyent a una estança situada a una cota superior que resta per excavar.

Donada la incertesa sobre la pròxima continuïtat dels treballs d'excavació a la Moleta, el sondeig 8 fou colgat amb la mateixa terra recuperada en aquesta campanya, amb un cobriment previ de les estructures amb fibra geotèxtil.

RAMIRO PÉREZ MILLÁN
NOVERINT, Coop. V
noverint.ramiro@gmail.com

FRANCES-XAVIER DUARTE MARTÍNEZ
SArq-Serveis d'Arqueologia
xesco@sarq.es

FERRAN ARASA I GIL
Dpt. de Prehistòria i Arqueologia
Universitat de València
Ferran.Arasa@uv.es

NOTES

1. Els alumnes foren els següents: S. Arribas Casado, J. Bono Querol, Ll. Molinos Carceller, A. Mª Molinos Querol, J. Monfort Mestre, R. M. Pascual Bordás, R. Roda Vicente, F. J. Rovira Marín, R. Ruiz García, M. Stan i G. Viñals Rallo. A tots ells els volem agrair l'interés i entusiasme en les tasques d'excavació. També volem expressar el nostre agraïment als arqueòlegs F. J. Hernández García, que va col·laborar en els darrers moments de l'excavació, i J. M. de Antonio Otal, que va ajudar el colgament del Sondeig 8, una vegada havia finalitzat el Taller.
2. La planta d'aquest sondeig ha estat confeccionada per l'arquitecta Lledó Molinos Carceller, que fou alumna del Taller, a qui volem agrair la seua col·laboració en els treballs de planimetria.
3. Agraïm al professor P. P. Ripollés Alegre la seua ajuda en la identificació d'aquesta moneda.
4. Volem agrair la identificació dels materials d'aquestes dues peces als professors M. Pérez Ripoll i T. Orozco Köller.

BIBLIOGRAFIA

- ARASA I GIL, F. (1987): *Lesera (La Moleta dels Frares, El Forcall). Estudi sobre la romanització a la comarca dels Ports*, Monografies de Prehistòria i Arqueologia Castellonenques, 2, Castelló de la Plana.
- ARASA I GIL, F. (2009a): Vuitena campanya d'excavacions a la ciutat romana de *Lesera* (La Moleta dels Frares, Forcall-Els Ports), *SAGVNTVM-PLAV* 41, 233-236.
- ARASA I GIL, F. (2009b): *La ciutat romana de Lesera*, Ajuntament de Forcall, Vinaròs.
- ARASA I GIL, F. (2014): *Lesera* (Forcall, Castellón). Balance de las excavaciones realizadas entre 2001 y 2009, *Ciudades romanas valencianas* (M. Oleina, ed.), Alacant, 85-106.
- DUARTE, F.-X.; MOLINOS, Ll. i PÉREZ MILLÁN, R. (2015): *Informe Preliminar. La Moleta dels Frares (Forcall, Ports). Campanya 2015 (Taller d'Ocupació: auxiliars d'Arqueologia)*, inèdit.
- OXÉ, A.; COMFORT, H. (2000): *Corpus Vasorum Arretinorum. A Catalogue of the Signatures, Shapes and Chronology of Italian Sigillata*, Bonn.
- PALMER, J. (2009): *Informe Preliminar. Excavació Ordinària Lesera 2009. Terrassa Central. Sondeigs 6, 8 i 9. (Forcall, Castelló)*, inèdit.